

bama kulture na nižim: županijskim, gradskim i općinskim razinama! Jednostavno nema nikoga tko bi ažurno preispitivao ulogu i ciljeve javnog, civilnog i privatnog kulturnog sektora, postavljao jasne kriterije njihove uspješnosti i propitivao ulogu kulture i umjetnosti u ukupnom razvoju i napretku pojedine sredine.

Konačan rezultat takve prakse ima brojne nepovoljne političke i ekonomske implikacije za razvoj kulture i umjetnosti u našoj skoroj i sve izvjesnijoj europskoj budućnosti. Želimo li očuvati svoju tradicionalnu kulturu na održivim osnovama, razvijati suvremene oblike kulturnog i umjetničkog izražavanja i putem njih komunicirati i razmjenjivati na ravnopravnoj razini s ostalim državama, regijama, gradovima

i narodima Europe, trebamo postati i biti im konkurentni. Da bismo dobili svoj dio "kolača" iz zajedničke europske blagajne, kao i iz brojnih drugih privatnih, donatorskih i korporacijskih fondova koji će nam se ulaskom u Europu Uniju otvoriti, morat će se ubrzano mijenjati dosadašnji modeli rada i poslovanja svih razina upravljanja u svim područjima kulture i umjetnosti! A knjiga prvijenac na području sustavnog prezentiranja vještina marketinga i menadžmenta u kulturi i umjetnosti u Hrvatskoj svakako će biti važno pomoćno sredstvo u ovom neminovnom procesu koji će na kulturnu i umjetničku scenu Hrvatske donijeti i neugodne, ali svakako razvojno poticajne promjene.

VRIJEDNOST OPUSA NADOPUNJENA SLIKOM VREMENA

Davorin Vujčić

Robert Frangeš-Mihanović, retrospektiva
Galerija Klovićevi dvori, Zagreb
29.5.-8.7.2007.

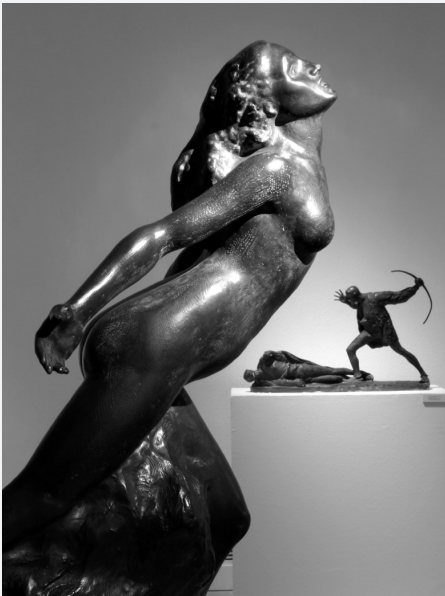
Autor koncepcije i likovnog postava: Ive Šimat Banov

Kustosica izložbe: Jasminka Poklečki Stošić

Tko je Robert Frangeš-Mihanović? Dobrohotni odgovor bio bi da je on jedan od onih umjetnika za kojega su svi u Hrvatskoj barem čuli. Stvarna anketa vjerojatno bi dala porazne rezultate, stoga se zanosimo mišlju kako je Frangeš općeprihvaćena točka naše kulturne povijesti, sinonim za početke modernoga hrvatskog kiparstva. U našem kolektivnom pamćenju živi

kao dobro znani lik; nekome kao autor *Spoimenika kralju Tomislavu* u Zagrebu, nekome kao umjetnički pregalac koji je svojim opusom usmjerio hrvatsko kiparstvo u europske tokove, a svojim pedagoškim radom osigurao trajnost takve orijentacije. Ipak, čini se smislenim osvježiti pamćenje. Robert Frangeš-Mihanović rođen je u Mitrovici 1872. U Zag-

rebu je završio Obrtnu školu, a potom nastao školovanje u Beču i Parizu. Kao nastavnik na Obrtnoj školi (1895.-1907.) bio je jedan od pokretača likovnog života u Zagrebu. Sudjelovao je u osnivanju Društva hrvatskih umjetnika (1897.), udruženja *Lada* (1904.) i Umjetničke akademije u Zagrebu, na kojoj je bio profesor kiparstva sve do smrti 1940. godine. Svi koji su se bavili počecima moderne hrvatske skulpture prihvaćali su kao samu po sebi razumljivu činjenicu da je Frangeš-Mihanović, uz Rudolfa Valdeca i Branislava Deškovića, rodonačelnik našega kiparskog moderniteta. No čime? Kojim to djelima i kakvim vrijednostima? Zašto? I, što je uistinu učinio Robert Frangeš-Mihanović?

Robert Frangeš-Mihanović, *Vida*, 1917.-1922., u pozadini: *Predrag i Nenad*, 1917.-1922., snimio: Davorin Vujčić

Prigoda 135. obljetnice kipareva rođenja samo je sretna prilika: izložba svoj pravi korijen ima u težnji da se dublje pronikne u Frangešov život i djelo te da ih se vjerodostojno i utemeljeno smjesti na pripadajuće mjesto u našoj povijesti umjetnosti. Ta je težnja godinama vodila Šmata Banova u istraživanja koja su

rezultirala ne samo doktorskom disertacijom nego i monografijom *Robert Frangeš-Mihanović* (Art Studio Azinović, Zagreb, 2005.). Upravo je njegovo dugogodišnje bavljenje Frangešom glavnim uzrokom što je ova retrospektiva brojnim zainteresiranima pružila relevantne odgovore, kako na postavljena, tako i na nikad postavljena pitanja. Već u uvodnom odlomku kataloga autor određuje namjeru izložbe: "Ova retrospektivna i studijska izložba donosi popis radnji Roberta Frangeša-Mihanovića, ali nastoji i osvijetliti okolnosti u kojima naš umjetnik djeluje. Ona nastoji biti slikom vremena, a ne samo pobrojeno i cjelovito djelo i opus jednog, doduše važnoga, protagonista tada aktualnih europskih strujanja." Polemičku dimenziju izložbenog koncepta ilustriraju sljedeće rečenice: "Nazivajući Frangeša ili Valdeca *prijelaznom* generacijom i naša je publicistika posve krivo locirala dvojicu umjetnika, stvarajući retorički i neuvjerljivi most između našega prvog kiparskog Adama, Ivana Rendića, i Ivana Meštrovića, stigmatizirajući tako sve druge tek kao neke karike u lancu, a ne kao odlične i zahvalne protagoniste europskih, tada aktualnih strujanja: Frangeša kao simbolista, impresionista i secesionista, a Valdeca kao izrazitog secesionista. Vrijeme je da se uznemiri, propita, pročese, pa i napiše, nova povijest moderne hrvatske umjetnosti, kiparstva posebice. Potrebno je uvažiti, primjerice, činjenicu da je Frangeš-Mihanović prvi naš impresionist (ako se već tako bjesomučno traži *prvi*) te da se ta čast prvenstva oduzme (usprkos široko uvriježenom mišljenju) mladem Branislavu Deškoviću...".

Priča o Robertu Frangešu-Mihanoviću koja se proteže drugim katom Galerije Klovićevi dvori ispričana je raznovrsnom građom, a uključuje 141 izložak, odnosno djela nastala u

razdoblju od 1893. do 1939. godine, posuđena gotovo isključivo od gradskih i državnih institucija. Kroz trinaest dvorana Frangešev se opus izlaže u logičnim tematskim cjelinama koje obuhvaćaju djela koja nisu nužno i kronološki bliska. Tako upoznajemo mladog Frangeša kao poznavatelja i proučavatelja antičke skulpture (*Savijač željeza*, 1893.); pronicljivog portretista (*Sv. Dominik*, 1893.; *Vatroslav Lisinski*, 1895.; *Ivan Filipović*, 1902.); kao animalista koji anatomske kompetentno izvodi figure konja, krava i bikova, dok u izražaju *Purranu* (1904.) ostavlja tek naznaku deskripcije; kao majstorski vještog i filigranski preciznog oblikovatelja predmeta umjetničkog obrta (*Čekić*, 1895.); kao kipara sakralnih tema (*Navještenje*, 1901.; *Kraljica nebeska*, 1902.); kao interpreta likova iz narodne predaje (*Umir, Predrag i Nenad*, 1917.-22.) i senzibilnog opservatora života sela (serija glava seljanki, 1910.). Upoznajemo ga kao vrhunskoga europskog medaljara (*Gonič bika*, 1895; *Berba*, 1900.) koji se oslobodio "tutorstva zastarjelih konvencija", ali i kao autora najreprezentativnije javne plastike svojega vremena (alegorijski reljefi *Teologija, Justicija, Medicina i Filozofija* za Zlatnu dvoranu zgrade bogoštovlja i nastave, danas Hrvatski institut za povijest u zagrebačkoj Opatičkoj ulici, 1894.; *Sv. Trojstvo* za lunetu zagrebačke katedrale, 1901./2.; reljefi na pročelju palače Osiguravajućeg društva Croatia, 1910.; figuralni ukrasi na pročelju bivše zgrade Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 1912.-18.). Također Frangeš je predstavljen kao autor spomeničke (*Šokčevićeva pukovnija* u Osijeku, 1898.; *Kralj Tomislav*, 1934.) i, pogotovo, nadgrobne plastike (grobnice obitelji Leitner u Varaždinu, 1906.; dr. Ive Mallina, 1913.; obitelji Mayer i Vajdakulčar na Mirogoju, 1924./25.) koje pripadaju samom vrhu europske sepulkralne skulpture.

Uza sve to iz zavjetrine ateljea na svjetlost izložbenog prostora izvučeni su gipsani fragmenti skulptura, dijelovi ruku, male studije glava - minijature koje svjedoče o vrhunskome kiparskom majstorstvu, neovisnom o funkciji skulpture.

Kako je riječ o prvenstveno kiparskom opusu, logično je da izložbom dominiraju gipsani modeli i brončani odljevi, u rasponu od velikih kompozicija i grupa figura, preko statua, reljefa i fragmenata do plaketa i medalja te skica i crteža. No ono što je posebna odlika ove retrospektive jest uključivanje fotografije kao dopunskog medija u likovni postav. Velike Frangešove kompozicije (primjerice one u *Zlatnoj dvorani* u Opatičkoj ulici, luneti zagrebačke katedrale ili mirogojskim arkadama) iz razumljivih razloga nisu mogle biti izložene; kako bi bez njihova pokazivanja izložba bila ozbiljno okrnjena, a retrospektivni predznak besmislen, njihovo predstavljanje preuzela je na sebe fotografija. Odlične fotografije velikih dimenzija (autora Gorana Vranića), u izložbi sudjeluju ravnopravno s Frangešovim djelima. Mjestimice dokumentarnom jasnoćom bilježe djela javne plastike, a gdjekad ističu detalj, igru sjene na bronci, omogućujući skulpturi da se покаže u nesvakidašnjem svjetlu i neočekivanu odsjaju.

U skladu sa željenom kontekstualizacijom Frangešova opusa, Šimat Banov široko zahvaća u prostor i vrijeme. Iako skulpture više nego uvjerljivo govore same za sebe, u izložbu je uključen i "dopunski" materijal: prepiska Frangeša s njegovim pokroviteljem Izidorom Kršnjavim, kao vjerna ilustracija njihovih promišljanja života i umjetnosti te izresci iz tadašnjeg tiska koji komentiraju, primjerice, postavljanje Tomislavova spomenika. U jednoj od

vitrina izložen je izbor osvrta, studija i knjiga o Frangešu iz pera prethodnih istraživača (Roger Marx, 1911., Vladimir Lunaček, 1920., Zdenka Marković, 1954. i dr.), kao rječiti dokaz Frangešove rane međunarodne afirmacije, ali i priznanja kako ova retrospektivna interpretacija nije *sine mater creata*. Posebice treba pohvaliti izlaganje djela Rudolfa Valdeca, Celestina Medovića, Branislava Deškovića, S. Suchardea i Julesa Daloua; njihova prisutnost na Frangešovoj retrospektivi logična je koliko i neophodna. Neposredna usporedba sa suvremenici ma doprinosi tvrdnji Šimata Banova kako je Robert Frangeš-Mihanović uistinu ponajbolji kipar svojega vremena.

Likovnim postavom Šimat Banov nastoji naglasiti bitne karakteristike Frangešove skulpture. Meko modelirane i intimne skulpture malog formata (glave) dovest će na razinu dragocjenosti osvjetlivši ih u posebno zamračenoj prostoriji; izložiti će zaboravljene i zapostavljene gipsane fragmente (ruke) na crnoj zidnoj plohi i u drvenom sanduku; zidove dvorane s Frangešovim radovima na temu narodne baštine obojit će crveno; crvenom bojom obojit će i postament s Deškovićevim *Psom koji se češe*, naglašavajući prethodno spomenuti prijepor o "prvaku" impresionističke modelacije; skice za spomenike, velike figure i

kompoziciju povorke (*Vida; Vade; Furija; Predrag i Nenad; Umir*, 1917.-22.) smješta u najveću dvoranu, otvarajući pritom pogled na umnjeni gipsani model *Spomenika kralju Tomislavu* u dnu hodnika. Svojevrsan su ambijentalni dodatak i simbolički naglasak u izložbenom prostoru mala stalbca palmi, diskretno i promišljeno postavljena u gotovo svaku dvoranu. Na svakomu je da prosudi zašto su se tako sretno uklopila u prostor i obogatila doživljaj izložbe.

Tri su glavna dobitka ove retrospektive: ponovno podsjećanje na djelo Roberta Frangeša-Mihanovića, što je samo po sebi vrlo važno; ostvarena kontekstualizacija njegova opusa koja je omogućila poredbe i dodatne uvide u duh prostora i vremena te, naposljetku, pregledan katalog bogat reprodukcijama koji uz tekst Ive Šimata Banova uključuje reprodukcije djela, životopis, izbor iz bibliografije i literature, izbor iz Frangešove prepiske od 1893. do 1909. godine te katalog izložaka koji je izradila J. Poklečki Stošić.

Tvrdnju u naslovu teksta kataloga, *Robert Frangeš-Mihanović, ponajbolji kipar svojega vremena*, ova je retrospektiva na različite načine potvrdila.